

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta
Complectens Primam Secundæ, & Secundam Secundæ Summæ
Theologiæ

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

Qvaestio XXXV. De tristitia, seu dolore, secundum se.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72759](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72759)

1. in. meta. text. 3. & 4. to. 3.

next. 4. to. 3.

3. in. p.

e. 5. post medium, to. 5.

* Sup. istud verb. Psalmi 112, to. 8.

Ca. 11. prim. tom. 5.

q. 20. art. 1.

colorum in principio quest. querit utrum delectatio sit mensura secundum quam iudicetur: hic uero absolute, utrum sit mensura, quasi ibi primitatem in cognoscendo, hic in essendo infirmas. Et in corpore articuli, mensuram secundum cognitionem & iudicium determinat in responsionibus uero ad primum & ultimum, causalitate finale quodammodo ei tribuit. Et scito, quod quia ad rationem mensurae & regulae non sufficit primitas in essendo, sed exigitur quod sit nobis certissima, ideo licet bonum honestum sit secundum se prius, & certius quam delectabile, quod consequitur ad illud, & potest esse bona & mala delectatio: quia tamen delectatio est nobis magis certa, ideo ipsi attribuitur ratio mensurae, & operatio ipsa medicat quod ad hoc a delectatione: propter quod author studuit in corpore articuli ad probandum rationem mensurae in delectatione ex cognitione & iudicio. Et factum saluare utcumque prioritatem in essendo, ut patet in responsione ad tertium, ubi finis ratione, satis large propter hoc saluandum, utitur.

¶ Circa calcem responsionis ad tertium in eodem quarto articulo, dubium occurrit Nouitius, quia uidetur aduersari super praedictis. Si enim bonitas delectationis est causa quodammodo bonitatis in operatione, aut econuerso, sequitur non esse eadem numero bonitatem utriusque, cuius oppositum dictum fuit.

¶ Ad hoc breuiter dicitur, quod ut ex superius dictis apparet, in analogia causalitate seu redundancia, saluatur identitas numeralis in causa & causato, unde hoc nihil obstat proposito: sicut nec bonitatis actus exterioris & interioris.

operabilibus habet rationem principii, a quo maxime sumitur iudicium, sicut a regula uel mensura.

AD SECUNDUM dicendum, quod est quies in aliquo

in 10. * Meta. sed delectatio non est primum in genere moralium, sed praecedunt ipsam amor & desiderium. non ergo est regula bonitatis & malitiae in moralibus.

¶ 2. Prax. Mensuram & regulam oportet esse uniformem: & ideo motus, qui est maxime uniformis, est mensura & regula omnium motuum, ut dicitur in 10. * Meta. sed delectatio est uaria & multiformis, cum quaedam earum sint bona, & quaedam mala. ergo delectatio non est mensura & regula moralium.

¶ 3. Prax. Certius iudicium sumitur de effectu per causam, quam eorum uerbo: sed bonitas, uel malitia operationis est causa bonitatis, uel malitiae delectationis, quia bonae delectationes sunt quae consequuntur bonas operationes, malae autem quae malas, ut dicitur in 10. * Eth. ergo delectationes non sunt regula & mensura bonitatis, & malitiae in moralibus.

SED CONTRA est, quod * Aug. dicit super illud Psalmi 7. Scrutata corda & renes Deus, Finis curae & cognitionis est delectatio, ad quam quis nititur peruenire. Et Philosophus dicit in 7. Ethic. quod delectatio est finis architectonorum, id est, principalis, ad quam respicientes, unum quodque hoc quidem malum, hoc autem malum, simpliciter dicimus.

RESPON. Dicendum, quod bonitas uel malitia moralis principaliter in uoluntate consistit, ut supra dictum est: utrum autem uoluntas sit bona, uel mala, praecipue ex fine cognoscitur: id autem habetur pro fine, in quo uoluntas quiescit: quies autem uoluntatis, & cuiuslibet appetitus in bono, est delectatio: & ideo secundum delectationem uoluntatis humanae praecipue iudicatur homo bonus, uel malus. Est enim bonus & uirtuosus, qui gaudet in operibus uirtutum: malus autem, qui in operibus malis. Delectationes autem appetitus sensitui non sunt regula bonitatis, uel malitiae moralis: nam cibus communiter delectabilis est secundum appetitum sensituum bonis & malis: sed uoluntas bonorum delectatur in eis secundum conuenientiam rationis, quam non curat uoluntas malorum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod amor & desiderium sunt priora delectatione in uia generationis: sed delectatio est prior secundum rationem finis, qui in

bono: & secundum hoc potest esse regula uel mensura. Nam ille bonus est, cuius uoluntas quiescit in uero bono: malus autem cuius uoluntas quiescit in malo.

AD TERTIUM Dicendum, quod cum delectatio perficiat operationem per modum finis, ut supra dictum est, non potest esse operatio perfecte bona, nisi etiam adsit delectatio in bono: nam bonitas respicitur ex fine, & sic quodammodo bonitas delectationis est causa bonitatis in operatione.

QVAESTIO XXXV.
De dolore, seu tristitia secundum se, in octo articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de dolore, & tristitia.

¶ Et circa hoc primo considerandum est de tristitia, seu dolore secundum se. Secundum, de causis eius.

Tertio, de effectibus ipsius. Quarto, de remediis. Quinto, de bonitate, uel malitia eius.

CIRCA primum quaeruntur octo.

¶ Primo, Vtrum dolor sit passio animae.

¶ Secundo, Vtrum tristitia sit idem quod dolor.

¶ Tertio, Vtrum tristitia, seu dolor sit contraria delectationi.

¶ Quarto, Vtrum omnis tristitia omni delectationi contrariet.

¶ Quinto, Vtrum delectationi contemplationis sit alii qua tristitia contraria.

¶ Sexto, Vtrum magis fugienda sit tristitia, quam delectatio appetenda.

¶ Septimo, Vtrum dolor exterior sit maior, quam dolor interior.

¶ Octauo, De speciebus tristitiae.

ARTICVLVS PRIMVS.
Vtrum dolor sit passio animae.

AD PRIMUM sic praedicat. Vbi, quod dolor non sit passio animae. Nulla enim passio animae est in corpore: sed dolor potest esse in corpore, dicitur enim Aug. in li. de uera relig. quod dolor, qui dicitur corporis, est corruptio repentina salutis eius rei, quam male utendo anima corruptioni obnoxiauit ergo dolor non est passio animae.

¶ 2. Prax. Omnis passio animae pertinet ad uim appetitiuam: sed dolor non pertinet ad uim appetitiuam, sed magis apprehensiuam, dicitur enim Aug. in li. de natura boni, quod dolorem in corpore facit sensus resistens corpori potentiori, ergo dolor non est passio animae.

¶ 3. Prax. Omnis passio animae pertinet ad appetitum animale, sed dolor non pertinet ad appetitum animale, sed magis ad appetitum naturalem, dicitur enim Aug. 3. super Genes. ad litteram: Nisi aliquid bonum remansisset in natura, nullius boni amissus esset dolor in pena, ergo dolor non est passio animae.

SED CONTRA est, quod Aug. 14. de ciuit. Dei, ponit dolorem inter passiones anime, inducens illud Virgil. Hinc metuunt, cupiunt, gaudentque, dolentque.

RESPON. Dicendum, quod sicut ad delectationem duo requiruntur, scilicet coniunctio boni, & perceptio huiusmodi coniunctionis: ita et ad dolorem duo requiruntur, scilicet coniunctio alicuius mali, quod ea ratione est malum, quia prius aliquid bonum, & perceptio huiusmodi coniunctionis. Quia quid autem coniungitur, si non habeat, respectu eius cui coniungitur, rationem boni uel mali, non potest causare delectationem, uel dolorem. ex quo patet, quod aliquid, sub ratione boni, uel ma-

li est obiectum delectationis & doloris. Bonum autem & malum inquantum hmoi, sunt obiecta appetitus. unde patet q delectatio, & dolor ad appetitum pertinent: omnis autem motus appetitiuus, seu inclinatio consequens apprehensionem pertinet ad appetitum intellectiuum, uel sensitiuum: nam inclinatio appetitus naturalis non consequitur apprehensionem ipsius appetentis, sed alterius, ut in 1. dictu est. Cum igitur delectatio & dolor presupponant in eodem subiecto sensum, uel apprehensionem aliquam, manifestum est, q dolor sicut & delectatio, est in appetitu intellectiuo, uel sensitiuo. Omnis autem motus appetit⁹ sensitui dicitur passio, ut * supra dictu est. & precipue illi, qui in defectum sonant unde dolor secundum quod est in appetitu sensitiuo, propriissime dicitur passio animae: sicut molestia corporales proprie passionis corporis dicuntur. unde & Aug. 14. * de ciuitate Dei, dolorem specialiter ægritudinem nominat.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod dolor dicitur esse corporis: quia causa doloris est in corpore, puta, cum patitur aliquid nociuum corpori: sed motus doloris semper est in anima. nam corpus non potest dolere nisi dolente anima, ut * Aug. dicit.

AD SECVNDVM Dicendum, q dolor dicitur esse sensus, non quia sit actus sensituiæ uirtutis, sed quia requiritur ad dolere corporalem, sicut ad delectationem.

AD TERTIVM Dicendum, quod dolor de amissione boni demonstrat bonitatem nature, non quia dolor sit actus naturalis appetitus, sed quia natura aliquid appetit ut bonu, quod cum remoueri sentitur, sequitur doloris passio in appetitu sensitiuo.

ARTICVLVS II.

Utrum tristitia sit idem, quod dolor.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, q tristitia non sit dolor. Dicitur enim Au. 14. de * ciui. Dei quod dolor in corporibus dicitur, tristitia autem dicitur magis in anima: ergo tristitia non est dolor.

¶ 2 Præ. Dolor non est nisi de præsentis malo: sed tristitia potest esse de præterito & de futuro, sicut penitentia est tristitia de præterito, & anxietas de futuro: ergo tristitia omnino a dolore differt.

¶ 3 Præ. Dolor non uidetur consequi nisi sensum tactus: sed tristitia potest consequi ex omnibus sensibus: ergo tristitia non est dolor: sed se hæt in pluribus.

SED CONTRA est, quod Apost. dicit ad Ro. 9. Tristitia est mihi magna, & cõtinuus dolor cordi meo pro eodem utens tristitia & dolore.

RESPON. Dicendum, quod delectatio & dolor ex duplici apprehensione causari possunt, uel ex apprehensione exterioris sensus, uel ex apprehensione interiori siue intellectus, siue imaginationis. Interior autem apprehensio ad plura se extendit q exterior, eo quod quæcunque cadunt sub exteriori apprehensione cadunt sub interiori, sed non e conuerso. Sola igitur illa delectatio, quæ ex interiori apprehensione causatur, gaudium nominatur, ut * supra dictum est: & similiter ille solus dolor, qui ex apprehensione interiori causatur, nominatur tristitia. Et sicut illa delectatio, quæ ex exteriori apprehensione causatur, delectatio quidem nominatur, non autem gaudium, ita ille dolor, qui ex exteriori apprehensione causatur, nominatur quidem dolor, non autem tristitia. Sic igitur tristitia est quædam species doloris, sicut gaudium delectationis.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod Au. loquitur

A ibi quantum ad usum uocabuli, quia dolor magis usitatur in corporalibus doloribus, qui sunt magis noti, quam in doloribus, spiritualibus.

AD SECVNDVM Dicendum, q sensus exterior non percipit nisi præsens, uis autem cognitiua interior potest percipere præsens præteritum, & futurum: & id tristitia potest esse de præsentis, præterito, & futuro. dolor autem corporalis, qui sequitur apprehensionem sensus exterioris, non potest esse nisi de præsentis.

AD TERTIVM Dicendum, q sensibilia tactus sunt dolorosa, non solum inquantum sunt improporcionata uirtuti apprehensiuæ, sed etiam inquantum contrariantur naturæ: aliorum uero sensuum sensibilia possunt quidem esse improporcionata uirtuti apprehensiuæ, non tamen contrariantur naturæ, nisi in ordine ad sensibilia tactus. unde solus homo, qui est animal perfectum in cognitione, delectatur in sensibilibus aliorum sensuum secundum seipsa: alia uero animalia non delectantur in eis, nisi in quod referunt ad sensibilia tactus, ut dicitur in 3. * Eth. & ideo de sensibilibus aliorum sensuum non dicitur esse dolor, sed quod contrariatur delectationi naturali: sed magis tristitia, q contrariatur gaudio animali. Sic igitur si dolor accipitur pro corporali dolore, quod uisitatus est, dolor ex opposito diuiditur contra tristitia secundum distinctionem apprehensionis interioris & exterioris, licet quantum ad obiecta, delectatio ad plura se extendat q dolor corporalis. Si uero dolor accipitur cõiter, sic est genus tristitiæ, ut * dictum est.

ARTICVLVS III.

Utrum tristitia, seu dolor, sit contraria delectationi.

AD TERTIVM sic proceditur. Vbi, q dolor delectationi non contrarietur. Vnum enim contrariorum non est causa alterius: sed tristitia potest esse causa delectationis. dicitur enim Mat. 5. Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur: ergo non sunt contraria.

¶ 2 Præ. Vnum contrariorum non denominatur aliud: sed in quibusdam ipse dolor, uel tristitia est delectabilis, sicut Aug. dicit in 3. * Conf. q dolor in spectaculis delectat. Et 4. Cõfess. dicit q fletus amara res est, & tamen quæ delectat. ergo dolor non contrariatur delectationi.

¶ 3 Præ. Vnum contrariorum non est materia alterius, quia contraria simul esse non possunt: sed dolor potest esse materia delectationis: dicitur enim Aug. in lib. de * peniten. Semper penitens doleat, & de dolore gaudeat. & Philosophus dicit in 9. Eth. quod e conuerso malus dolet de eo, quod delectatus est: ergo delectatio, & dolor non sunt contraria.

SED CONTRA est, quod Aug. dicit 14. de ciuitate Dei, quod lætitia est uoluntas in eorum consensione quæ uolumus: tristitia autem est uoluntas in dissensione ab his quæ uolumus: sed cõsentire, & dissentire sunt contraria: ergo lætitia, & tristitia sunt contraria.

RESPON. Dicendum, quod sicut Philosophus dicit 10. * Metaph. Contrarietas est differentia secundum formam, forma autem, seu spes passionis & motus sumitur ex obiecto, uel termino. unde cum obiecta delectationis, & tristitiæ, seu doloris sint contraria, scilicet bonum præsens, & malum præsens, sequitur q dolor & delectatio sunt contraria.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod nihil prohibet unum contrariorum esse causam alterius per accidens: sic autem tristitia potest esse causa delectationis. Vno quidem modo, inquantum tristitia de absentia alicuius rei, uel de presentia contrarii, uehementius querit id in quo delectatur, sicut sitiens uehementius querit delectationem potus,

p.p. q. 103. art. 1.

q. 11. art. 1.

c. 7. circa fi. & c. 8. 10. 5.

Li. 13. sup. ge. nes. ad lit. c. 14. 10. 3.

3. q. 15. ar. 6. cor. & 3. di. 13. q. 2. ar. 4. c. 1. & 3. & ver. q. 6. ar. 3. ad 9. ar. 4. ad 4. Ca. 7. in fi. & c. 8. 10. 5.

q. 11. ar. 3.

c. 10. a med. tom. 5.

In corp. art.

4. di. 49. q. 3. art. 3. q. 1.

Ca. 3. & 4. c. 6. scilicet c. 5. in fi. tom. 1.

li. de ver. & fall. penit. c. 13. circa fi. to. 4. * Lib. 9. eth. c. 4. non loquitur a fi. to. 5. Li. 14. c. 7. to. mo 5.

Li. 10. meta. text. 13. & 14. to. 3.

tus, ut remedium contra tristitiam quam patitur. Alio modo, in quantum ex magno desiderio delectationis alius cuius, non recusat aliquis tristitiam perferre, ut ad illam delectationem perveniat. & utroque modo luctu spreus ad consolationem futurę vitę perducit: quia ex hoc ipso quod homo luctet pro peccatis, vel pro dilatione glorię, meretur consolationem æternam. Similiter meretur etiam aliquis ex hoc, quod ad ipsam consequendam non refugit labores & angustias propter ipsam sustinere.

AD SECUNDUM dicendum, quod dolor ipse potest esse delectabilis per accidens, in quantum, si habet adiuturam admirationem, ut in spectaculis, vel in quantum facit recordationem rei amate, & facit percipere amorem eius, de cuius absentia doletur. Vñ cum amor sit delectabilis, & dolor, & omnia quę ex amore consequuntur, in quantum in eis sentitur amor, sunt delectabilia: & propter hoc etiam dolores in spectaculis possunt esse delectabiles, in quantum in eis sentitur aliquis amor conceptus ad illos, qui in spectaculis commemorantur.

AD III. dicendum, quod voluntas & ratio supra suos actus reflectuntur, in quantum ipsi actus voluntatis & rationis accipiuntur sub ratione boni, vel mali: & hoc modo tristitia potest esse materia delectationis, vel e converso, non per se, sed per accidens, in quantum scilicet utrumque accipitur in ratione boni vel mali.

Super Questionis trigesima quinti articulum quartum.

ARTICULVS III.

Utrum omnis tristitia omni delectationi contrarietur.

Missis primis tribus articulis

Inf. artic. 6. quęl. trigesima quinta cor. fi. & 38. ar. i. ad primū. Et 3. q. 46. art. 8. ad 2. Et 4. dist. 14. q. 1. ar. 4. q. 2. cor.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quod omnis tristitia omni delectationi contrarietur. Sicut enim albedo & nigredo sunt contrarię species coloris, ita delectatio & tristitia sunt contrarię species animę passionū: sed albedo & nigredo uniuersaliter sibi opponuntur. ergo etiam delectatio, & tristitia:

¶ 2 Pręterea. Medicinę per contraria sunt: sed quęlibet delectatio est medicina contra quamlibet tristitiam, ut patet per Philosophum in 7. Ethicorum. ergo quęlibet delectatio cuiuslibet tristitię contrariatur.

¶ 3 Pręterea. Contraria sunt, quę se inuicem impediunt, sed quęlibet tristitia impedit quamlibet delectationem. ut patet per illud quod dicitur in 10. Ethicorum. ergo quęlibet tristitia cuiuslibet delectationi contrariatur.

SED CONTRA. Contrariorum non est eadē causa: sed ab eodem habitu procedit, quod aliquis gaudeat de uno, & tristetur de opposito. ex charitate enim contingit gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus, ut dicitur in 12. ergo non omnis tristitia omni delectationi contrariatur.

RESPON. Dicendum, quod sicut dicitur in 10. Metaphysicę. Contrarietas est differentia secundum formam, forma autem est & generalis, & specialis. vñ contingit esse aliqua contraria secundum formam generis, sicut iustitia & iniustitia. Est autem considerandum, quod quędam specificantur secundum formas absolutas, sicut substantię & qualitates, quędam uerō specificantur

11. 10. ethic. c. 3. & 14. tom. 5.

per comparationem ad aliquid extra, sicut passiones & motus recipiunt speciem ex terminis, sicut ex obiectis. In his ergo, quorum species considerantur secundum formas absolutas, contingit quidem, species, quę continentur sub contrariis generibus, non esse contrarias secundum rationem speciei: non tamen contingit, quod habeant aliquam affinitatem vel convenientiam adinuicem. Intemperantiam. & iustitiam, quę sunt in contrariis generibus, uirtutis scilicet & uitio, non contrariantur adinuicem secundum rationem proprię speciei, nec habent aliquam affinitatem, vel convenientiam adinuicem. Sed in illis, quorum species sumuntur secundum habitudinem ad aliquid extrinsecum, contingit quod species contrariorum generum non solum non sunt contrarię adinuicem, sed et habent quandam convenientiam & affinitatem, eo quod eodē modo se habere ad contraria, contrarietatem inducit: sicut accedere ad album, & accedere ad nigrum, hęnt rationem contrarietatis. sed contrario modo se habere ad contraria hęnt rationem similitudinis, sicut recedere ab albo, & accedere ad nigrum: & hoc maxime apparet in contradictione, quę est principium oppositionis. Nam in affirmatiōe & negatione eiusdem consistit oppositio, sicut album & non album: in affirmatione autem unius oppositorum, & negatione alterius attenditur convenientia & similitudo, ut si dicam nigrum, & non album. Tristitia autē & delectatio, cū sint passiones, specificantur ex obiectis, & quę sunt in eodē genere suum contrarietatem habent: nam unum pertinet ad prosecutionem, aliud uerō ad fugam, quę se hęnt in appetitu, sicut affirmatio & negatio ratione, ut dicitur in 6. Ethicorum. Et ideo tristitia & delectatio, quę sunt de eodem, habent oppositionem adinuicem secundum speciem: tristitia uerō & delectatio de diuersis si eadem illa diuersa non sunt diuersa opposita, sed disparata, non habent oppositionem adinuicem secundum rationem speciei, sed sunt et disparata, sicut tristiari de morte amici, & delectari in contemplatione. Si uerō illa diuersa sint contraria, tunc delectatio & tristitia non solum non habent contrarietatem secundum rationem speciei, sed etiam habent convenientiam & affinitatem, sicut gaudere de bono, & tristiari de malo.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod albedo & nigredo non habent speciem ex habitu ad aliquid extrinsecum, sicut delectatio & tristitia: vñ non est eadem ratio.

AD II. dicendum, quod genus sumitur ex materia, ut patet in 8. Metaphysicę. in accidentibus autem loco materię est subiectum. Dicitur est autē quod delectatio & tristitia contrariantur secundum genus: & ideo in qualibet tristitia est contraria dispositio subiecti dispositioni, quę est in qualibet delectatione. nam in qualibet delectatione appetitus se hęnt ut acceptans id quod hęnt: in qualibet autem tristitia se hęnt ut fugiens. & ideo ex parte subiecti quęlibet delectatio est medicina contra quamlibet tristitiam, & quęlibet tristitia est impedimentum cuiuslibet delectationis, præcipue tñ quę delectatio tristitię contrariatur est secundum speciem. Vnde patet solutio ad tertium. Vel aliter dicendum, quod et si non omnis tristitia contrarietur omni delectationi secundum speciem, tamen quantum ad effectum contrariatur. nam ex uno confortatur natura animalis: ex alio, uerō quodammodo molestatur.

ARTICULVS V.

Utrum delectationi contemplationis sit aliqua tristitia contraria.

AD QVINTVM sic proceditur. Vñ, quod delectationi contemplationis sit aliqua tristitia con-

traria. dicit enim Apost. 2. ad Cor. 7. Quae secundum Deum est tristitia, penitentiam in salutem stabilem operatur: sed respicere ad Deum pertinet ad superiorum rationem, cuius est contemplationi vacare, secundum Aug. in 12. de Trinit. ergo delectationi contemplationis opponitur tristitia.

¶ 2 Præ. Contrariorum contrarii sunt effectus. si ergo unum contrariorum contemplatum est causa delectationis, aliud erit causa tristitiae: & sic, delectationi contemplationis erit tristitia contraria.

¶ 3 Præ. Sicut obiectum delectationis est bonum, ita obiectum tristitiae est malum: sed contemplatio potest habere mali rationem: dicit enim Philosoph. in 12. Metaph. quod quadam inconueniens est meditari. ergo contemplationis delectationi potest esse contraria tristitia.

¶ 4 Præ. Operatio quaelibet, secundum quod non est impedita, est causa delectationis, ut dicitur in 7. & 10. Eth. sed operatio contemplationis potest multipliciter impediri uel ut totaliter non sit, uel ut cum difficultate sit. ergo in contemplatione potest esse tristitia delectationi contraria.

¶ 5 Præ. Carnis afflictio est causa tristitiae: sed sicut dicitur Eccl. ultimo, Frequens meditatio, carnis est afflictio. ergo contemplatio habet tristitiam delectationi contrariam.

SED CONTRA est, quod dicitur Sapient. 8. Non habet amaritudinem conuersatio illius, scilicet sapientis, nec tadium conuictus eius, sed lætitiā & gaudium. conuersatio autem & conuictus sapientiae est per contemplationem. ergo nulla tristitia est, quae sit contraria delectationi contemplationis.

RESPON. Dicendum, quod delectatio contemplationis potest intelligi dupliciter. Vno modo ita, quod contemplatio sit delectationis causa, & non obiectum, & tunc delectatio non est de ipsa contemplatione, sed de re contemplata. Contingit autem contemplari aliquid nocuum & contristans, sicut & aliquid conueniens & delectans: unde si sic delectatio contemplationis accipiatur, nihil prohibet delectationi contemplationis esse tristitiā contrariā.

Alio modo potest dici delectatio contemplationis quia contemplatio est eius obiectum & causa, puta, cum aliquis delectatur de hoc ipso quod contempletur. & sic, ut dicitur Grego. Nyssen. ei delectationi, quae est secundum contemplationem, non opponitur aliqua tristitia: & hoc idem Philosophus dicit in 1. Topi. & in 10. Eth. sed hoc est intelligendum per se loquendo, cuius ratio est, quia tristitia per se contrariatur delectationi, quae est de contrario obiecto: sicut delectationi, quae est de calore, contrariatur tristitia quae est de frigore. Obiecto autem contemplationis nihil est contrarium. contrariorum enim rationes, secundum quod sunt apprehense, non sunt contrarie, sed unum contrarium est ratio cognoscendi aliud. unde delectationi, quae est in contemplando, per se loquendo, non potest esse aliqua tristitia contraria, sed nec etiam habet tristitiam annexam, sicut corporales delectationes, quae sunt ut meditando quaedam contra aliquas molestias, sicut talis delectatur in potu ex hoc, quod anxietas sit: quoniam autem ita rota sitis est repulsa, etiam cessat delectatio potus. Delectatio enim contemplationis non catur ex hoc, quod excluditur aliqua molestia, sed ex hoc quod est in se ipsa delectabilis: non est enim generatio, ut dictum est, sed operatio quaedam perfecta. Per accidens autem admiscetur tristitia delectationi apprehensionis, & hoc dupliciter. Vno modo, ex parte organi, alio modo ex impedimento apprehensionis. Ex parte quidem

organi, admiscetur tristitia uel dolor apprehensionis, directe quidem in uiribus apprehensiuis sensitiue partis, quae habent organum corporale, uel ex se fibili, quod est contrarium debite complexionis organis: sicut gustus rei amaræ, & olfactus rei foetidae: uel ex continuitate sensibilibus conuenientis, quod per assiduitatem facit superexcrecentiam naturalis habitus, ut supra dictum est: & sic redditur apprehensio sensibilibus, quae prius erat delectabilis, tædiolosa. sed hæc duo directe in contemplatione mentis locum non habent: quia mens non habet organum corporale: unum dictum est in auctoritate inducitur quod non habet contemplatio mentis, nec amaritudinem, nec tedium. Sed quia mens humana utitur in contemplando uiribus apprehensiuis sensitiuis, in quarum actibus accidit lassitudo, id indirecte admiscetur aliqua afflictio, uel dolor contemplationi: sed neutro modo tristitia contemplationi adiuncta per accidens, contrariatur delectationi eius. Nam tristitia quae est de impedimento contemplationis, non contrariatur delectationi contemplationis, sed magis habet affinitatem & conuenientiam cum ipsa, ut ex supra dictis patet. Tristitia uero, uel afflictio quae est de lassitudine corporali, non ad idem genus refertur, unum est penitus disparata: & sic manifestum est, quod delectationi, quae est de ipsa contemplatione, nulla tristitia contrariatur, nec adiungitur ei aliqua tristitia, nisi per accidens.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod illa tristitia quae est secundum Deum, non est de ipsa contemplatione mentis, sed est de aliquo, quod mens contempletur. scilicet de peccato, quod mens considerat ut contrarium delectationi diuinae.

AD SECUNDUM dicendum, quod ea quae sunt contraria in rerum natura, secundum quod sunt in mente, non habent contrarietatem. Non enim rationes contrariorum sunt contrariae, sed magis unum contrarium est ratio cognoscendi aliud, propter quod est una scientia contrariorum.

AD TERTIUM dicendum, quod contemplatio secundum se, nunquam habet rationem mali, cum contemplatio nihil aliud sit quam consideratio ueri, quod est bonum intellectus, sed per accidens tamen, in quantum, si contemplatio uilioris impedit contemplationem melioris, uel ex parte rei contemplatae, ad quam in ordinate appetitus afficitur.

AD IIII. dicendum, quod tristitia quae est de impedimento contemplationis, non contrariatur delectationi contemplationis, sed est ei affinis, ut dictum est. Ad 5. dicendum, quod afflictio carnis, per accidens, & indirecte se habet ad contemplationem mentis, ut dictum est.

ARTICVLVS VI.

Utrum magis sit fugienda tristitia quam delectatio appetenda.

Super quaest. triginta quinta articulo sextum.

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur, quod magis sit fugienda tristitia, quam delectatio appetenda. Dicit enim Augustinus in li. 83. quæst. Nemo est qui non magis dolorem fugiat, quam appetat uoluptatem. Illud autem, in quo contra omnia consentiunt, uidetur esse naturale: ergo naturale est & conueniens, quod plus tristitia fugiatur quam delectatio appetatur.

¶ 2 Præ. Actio contrarii facit ad uelocitatem & intensiorem motum. Aqua enim calida citius & fortius cogelatur, ut dicit Phil. 1. li. 7. Meteo. sed fuga tristitiae est ex

Articulo quinto omisso, circa sextum eiusdem questionis aduerte, quod d' superius in q. 29. articulo tertio, ubi odium comparatum est amori in fortitudine, duæ tantum rationes dicitur sunt, quare per accidens odium est fortius amore, scilicet ex sensu, & mala coniugatione. hic autem cum comparatur delectationi tristitia, tres rationes afferuntur, scilicet ex sensu, ex mala coniugatione, & ex

2. q. 138. a. 1. corp. Et 3. di. 27. q. 1. ar. 3. ad 3. Et 4. di. 49. q. 3. a. 3. q. 3. com. 4. li. 83. q. 36. paulo post p. 118.

lib. i. summa 3. c. 2. m. & ex

li. 12. c. 3. & 4. 10. 3.

lib. 12. c. 3. & 4. 10. 3.

li. 7. 4th. c. 12 & li. 10. c. 4. & 5. tom. 5.

li. 4. c. 13. in sac. & c. 10

q. 4. 11.

niant quidem in hoc, quod uterque est motus appetitus virtutis, ut supra dictum est: sed differunt secundum illa duo, quae ad tristitiam & delectationem requiruntur. secundum causam, quae est bonum vel malum coniunctum, & secundum apprehensionem. Causa enim doloris exterioris est malum coniunctum, quod repugnat corpori: causa autem interioris doloris est malum coniunctum, quod repugnat appetitui. Dolor est exterior sequitur apprehensionem sensus, & specialiter tactus: dolor autem interior sequitur apprehensionem interiorem, vel imaginationis. scilicet uel etiam rationis. Si ergo comparatur causa interioris doloris ad causam exterioris, una per se pertinet ad appetitum, cuius est uterque dolor: alia uero per aliud. Nam dolor interior est ex hoc, quod aliquid repugnat ipsi appetitui: exterior autem dolor ex eo, quod repugnat appetitui, quia repugnat corpori. Saepe autem quod est per se, prius est eo quod est per aliud: unde ex parte ista dolor interior praeminet, dolori exteriori. Similiter est ex parte apprehensionis. nam apprehensio rationis & imaginationis altior est, quam apprehensio sensus tactus, unde simpliciter & per se loquendo, dolor interior potior est, quam dolor exterior: cuius signum est, quod etiam dolores exteriores aliquis uoluntarie suscipit, ut euitet interioris: & in quantum non repugnat dolor exteriori appetitui, fit quodammodo delectabilis & iucundus interiori gaudio. quandoque tamen dolor exterior est uel interiori dolore, & tunc dolor augetur: non solum enim interior est magis quam exterior, sed est uniuersalior. Quicquid enim est repugnans corpori, potest esse repugnans interiori appetitui: & quicquid apprehenditur sensu, potest apprehendi imaginatione & ratione, sed non conuertitur, & ideo signanter in autoritate adducta dicitur. Omnis plaga, tristitia cordis est, quia etiam dolores exteriorum plagarum sub interiori cordis tristitia comprehenduntur.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod dolor interior potest etiam esse de his quae contrariantur uita: & sic comparatio doloris interioris ad exteriorem non est accipienda secundum diuersa mala, quae sunt causa doloris, sed secundum diuersam comparationem huius causa: doloris ad appetitum.

AD SECVNDVM Dicendum, quod tristitia interior non procedit ex similitudine rei apprehensa, sicut ex causa. Non enim homo tristatur interiori de ipsa similitudine apprehensa, sed de re cuius est similitudo: quae quidem res tanto perfectius apprehenditur per aliquam similitudinem, quanto similitudo est magis immaterialis & abstracta: & ideo dolor interior, per se loquendo, est maior tanquam de maiori malo existens propter hoc, quod interiori apprehensione magis cognoscitur malum.

AD TERTIVM dicendum, quod immutationes corporales magis causantur ex dolore exteriori, tum quia causa doloris exterioris est corruptio coniunctum corporaliter, quod exigit apprehensionem tactus: tum etiam quia sensus exterior est magis corporalis quam sensus interior: sicut & appetitus sensitivus, quam intellectivus. & per hoc, ut supra dictum est, ex motu appetitus sensitivus magis corpus immutat: & similiter ex dolore exteriori magis, quam ex dolore interiori.

A inconuenienter quatuor tristitiae species assignentur, quae sunt accidia, achos uel anxietas, secundum Gregorium Nyssenum. misericordia, & inuidia. Tristitia enim delectationi opponitur: sed delectationis non assignantur aliqua species. ergo nec tristitiae species debent assignari. **¶** 2 Præterea Penitentia est quaedam species tristitiae, similiter est nemesis & zelus, ut dicit Philosophus. 2. Rhet. quae quidem sub his speciebus non comprehenduntur. ergo insufficientes est eius praedicta diuisio.

B 3 Præterea Omnis diuisio debet esse per opposita: sed praedicta non habent oppositionem adinuicem. nam secundum Gregorium Accidia est tristitia uocem amputans, anxietas uero est tristitia in alienis bonis, misericordia autem est tristitia in alienis malis. contingit autem aliquem tristiari & de alienis malis, & de alienis bonis, & simul cum hoc interius aggruari, & exterius uocem amittere. ergo praedicta diuisio non est conueniens.

SED CONTRA est autoritas utriusque, scilicet Gregorii Nysseni & Damasceni.

C RESPON. Dicendum, quod ad rationem spiritus pertinet quod se habeat ex additione ad genus: sed generi potest aliquid addi dupliciter. Vno modo, quod per se ad ipsum pertinet, & uirtute continetur in ipso, sicut ratio ad animalia: & talis additio facit ueras species alicuius generis, ut per Philosophum patet in 7. & 8. Metaphysicae. Aliquid uero additur generi, quasi aliquid extraneum a ratione ipsius, sicut si aliquid animalia addatur, uel aliquid huiusmodi, & talis additio non facit ueras species generis, secundum quod communiter loquimur de generibus & speciebus. Interdum tamen dicitur aliquid esse species alicuius generis propter hoc, quod habet aliquid extraneum, ad quod applicatur generis ratio, sicut carbo & flamma dicuntur esse species ignis propter applicationem naturae ignis ad materiam alienam. Et simili modo loquendi, dicunt astrologia & perspectiva species mathematicae, in quantum principia mathematica applicantur ad materiam naturalem. Et hoc modo loquendi assignantur hic species tristitiae per applicationem rationis tristitiae ad aliquid extraneum, quod quidem extraneum accipi potest uel ex parte causae obiecti, uel ex parte effectus. Proprium enim obiectum tristitiae est proprium malum, uel extraneum obiectum tristitiae accipi potest uel secundum alterum tamen, quia scilicet est malum, sed non proprium, & sic est misericordia, quae est tristitia de alieno malo, in quantum tamen estimatur ut proprium, uel quantum ad utrumque, quia neque est de proprio, neque de malo, sed de bono alieno, in quantum tamen bonum alienum estimatur ut proprium malum, & sic est inuidia. Proprius autem effectus tristitiae consistit in quadam fuga appetitus, unde extraneum circa effectum tristitiae potest accipi quantum ad alterum tamen, quia tollitur fuga, & sic est anxietas, quae sic aggrauat animum, ut non appareat aliquid refugium, uel alio modo de angustia. Si uero intantum procedat talis aggrauatio, ut sit exteriora membra immobiliter ab opere, quod pertinet ad accidiam, sic erit extraneum quantum ad utrumque: quae nec est fuga, nec est in appetitum. Ideo autem specialiter accidia dicitur uocem amputare, quia uox iter omnes exteriores motus magis exprimit

tionis aduerte, quod id quod de ultimis speciebus tristitiae dicitur intelligi, quod cum effectus tristitiae consistat in appetitu fugitiuo, quando contingit deesse refugium aliquod, constituitur anxietas uel angustia ubi deest ly, fugitiuus, quando uero intantum tristitia est, quod nec appetibile aliquod ex illa relinquatur, sed solum contrarium constitans, tunc constituitur accidia, ubi etiam deest ly, appetere uel appetitus, id est, actus appetendi, non tamen tristandi actus.

¶ Super

Locis in ar. i. citatis.

li. 8. Metaph. text. 10. & 11. to. 3.

ARTICVLVS VIII.

Virum sunt tantum quatuor species tristitiae.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur, quod Damasceni

In arg. Sed contra.

q. 14. ar. 4. In q. 41. ar. 4. ad 3. & 3. ad 2. q. 11. ar. 4. ad 3. & 3. ad 2. q. 11. ar. 4. ad 3. & 3. ad 2. cor. h. & ue q. Super questionis tri septimo. quatuor. l. 1. m. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Missio septimo articulo circa octauum eiusdem quaest.

mit interiorē cōceptū, & affectum non solum in ho-

minibus, sed etiā in aliis animalibus, ut dī in 1. Pol. *
AD PRIMVM ergo dicendū, qd delectatio caufatur
ex bono, quod uno modo dicitur: & ideo delectatio
nis non assignantur tot species, sicut tristitiæ, quæ
caufatur ex malo, quod multifariam contingit, ut di-
cit Dion. 4. cap. de * diuinis nomin.

AD SECVNDVM Dicendum, quod pænitentia
est de malo proprio, quod per se est obiectum tristi-
tiæ, unde non pertinet ad has species: zelus verò &
nemesis sub inuidia continentur, ut infra * patebit.

AD TERTIVM dicendum, quod diuisio ista
non sumitur secundum oppositiones specierum,
sed secundum diuersitatem extraneorum, ad quæ
trahitur ratio tristitiæ, ut dictum est.*

¶ Super quæst. trigesi-
mosexta. articulum
primum.

QVAESTIO XXXVI.

De causis tristitiæ, seu doloris, in qua-
tuor articulis diuisa.

IN 1. art. quæstio,
36. memento do-
ctrinæ superius
datae in 1. ar. quæst. 8.
quomodo priuatio-
nes capiuntur ut en-
tia, & bona in ratio-
ne. eodem enim iudi-
cio sumunt rationē
contrarii mali: sicut
enim mulierem non
tangere, sumitur ut
bonum, ita etiam su-
mitur ut malum.

¶ Sed occurrit unum
dubium non disti-
mendum: si bo-
num amissum, & ma-
lum coniunctum in
re coincidunt; quia
malum in priuatio-
ne boni consistit, &
propterea in motu
naturali nulla quo-
dammodo esset hæc
quæstio, ut in litera
dicitur, cum in ratio-
ne utranque induat
rationem entis, quæ
restat inter ea diffe-
rentia, ob quam
malum coniunctum
fortiatur rationem
contrarii potius,
quam bonum amif-
sum, & ob quam
tristitia respicit bo-
num amissum sub
ratione mali con-
iuncti, & non econ-
uerso.

¶ Ad hoc dicitur,
quod licet tam amif-
sio boni, quam ma-
lum possit habere
rationem entis: ap-
prehendi siquidem
potest, & amissio ni-
tæ, & malum mortis
sub ratione sacrificii
diuini &c. inter
ipsa tamen in re, &
in ratione hoc inter
est, quod in re, utrius-
que ratio consistit
in priuatione boni,
ut in litera deduci-
tur: in ratione au-
tem ratio boni amif-
si consistit in priua-

DEINDE considerandum
est de causis tristitiæ.

ET CIRCA hoc quæ-
runtur quatuor.

¶ Primò, Vtrum causa doloris
sit bonum amissum, uel magis
malum coniunctum.

¶ Secundò, Vtrum concupiscen-
tia sit causa doloris.

¶ Tertio, Vtrum appetitus vnita-
tis sit causa doloris.

¶ Quarto, Vtrum potestas cui re-
sisti non potest, sit cā doloris.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum causa doloris sit bonum amif-
sum, uel malum coniunctum.

AD PRIMVM sic proceditur.

¶ Videtur, quod bonū amif-
sum sit magis causa doloris, quā
malum coniunctum. Dicit enim
Aug. in lib. * de octo quæstionib.
Dulcitijs, dolorē esse de amissio-
ne bonorum temporalium: eadē
ergo rōne quilibet dolor ex amif-
sione alicuius boni contingit.

¶ 2. Præter. Supra dictum est, * qd
dolor qui delectationi contraria-
tur, est de eodem, de quo est dele-
ctatio: sed delectatio est de bono,
sicut supra dictū est. * ergo dolor
est principaliter de amissione boni.

¶ 3. Præter. Secundum Aug. * 14.
de ciui. Dei, amor est causa tristi-
tiæ, sicut & aliarum affectionum
animæ: sed obiectum amoris est
bonū, ergo dolor, uel tristitia ma-
gis respicit bonum amissum,
quā malum coniunctum.

SED CONTRA est, quod Da. *
dicit in 2. lib. qd expectatū malū ti-
morē cōstituit: pñs uerò tristitiā.

RESPON. Dicendum, qd si
hoc mō se hērent priuationes in
apphensione aīæ, sicut se hnt in ip-
sis reb. ista q̄stio nullius momēti

esse uideretur. Malum. n. ut in 1.
li. * habitū est, est priuatio boni:
priuatio autem in rerum natura
nihil est aliud, quā carentia op-
positi habitus. In hoc ergo idem
esset tristitari de bono amisso, & de
malo habito: sed tristitia est motus
appetitus apprehensionem sequē-
tis: in apprehensione autem ipsa
priuatio hēt rōnem cuiusdam en-
tis: unde dicitur ens rōnis: & sic
malum cum sit priuatio, se habet
per modum contrariū. Et iō quan-
tum ad motum appetitiuum, dif-
fert, utrum respiciat principalius
malum coniunctum, uel bonum
amissum. Et quia motus appetitus
animalis hoc modo se habet in o-
peribus animæ, sicut motus natu-
ralis in rebus naturalibus, ex con-
sideratione naturalium motuum
ueritas accipi potest. Si. n. accipiamus
in motib. naturalib. accessum &
recessum, accessus per se respicit
id quod est contentiens naturā,
recessus aut per se respicit id, qd ē
cōtrariū: sicut graue per se recedit
a loco superiori, accedit autē na-
turaliter ad locum inferiorē. Sed
si accipiamus cām utriusque mo-
tus. i. grauitatem, ipsa grauitas per
prius inclinatur ad locum deorsum,
q̄ retrahatur a loco sursum, a quo re-
cedit ut deorsum tendat. Sic igitur
cum tristitia in moribus appetiti-
uis se habeat p̄ modum fugæ, uel
recessus, delectatio autem per mo-
dum prosecutionis, uel accessus,
sic delectatio per prius respicit bo-
num adeptum, quasi proprium
obiectum, ita tristitia respicit ma-
lum coniunctum: sed causa delec-
tationis & tristitiæ. i. amor, per
prius respicit bonum, q̄ malum.
Sic ergo eo mō, quo obiectū est
cā passionis, magis proprie est
cā tristitiæ, uel doloris, malum cō-
iunctum, quā bonū amissum.

AD PRIMVM ergo dicendū,
quod ipsa amissio boni apprehē-
ditur sub ratione mali, sicut & a-
missio mali apprehenditur sub ra-
tione boni: & ideo Aug. dicit dolorem prouenire
ex amissione temporalium bonorum.

AD SECVNDVM Dicendum, quod delectatio, &
dolor ei contrarius respiciunt idem, sed sub contra-
ria ratione: nam si delectatio est de præsentia alicuius,
tristitia est de absentia eiusdem. In uno autem con-
trario in eluditur priuatio alterius, ut patet in
10. Metaph. * & inde est, quod tristitia, quæ est de cō-
trario, est quodammodo de eodem sub contraria
ratione.

AD TERTIVM Dicendum, quod quando ex una
causa proueniunt multi motus, non oportet quod
omnes principalius respiciant illud, quod principa-
lius respicit eam, sed primus tantum: unusquisque
autem aliorum principalius respicit illud, quod est
ei conueniens secundum propriam rationem.

Cast. 2. circa
med. to. 5.

Pa. 4. a med.

q. seq. ar. 2.

In corp. art.

1. 8. q. Dul-
citijs cap. 1. a
med. to. 4.

q. p̄c. art. 4.

q. 35. ar. 4.

Cap. 7. & 9.
tom. 5.

C. 15. in fin.

ps. ar.

Ar. p̄c.

11. 2. O.
dei. ca.
fin.

ar. 11.

prin.

Cap. 1.

prin. 2.

Art. p̄c.

D. 9.

Ar. p̄c.

Ar. 2. 3.
1. 4. de
Dei. 7.
9.
q. 30. ar.
ad 2.

In corp.